

Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar

Deniz Kandiyoti, çev. Aksu Bora, Fevziye Sayılan, Şirin Tekeli, Hüseyin Tapınç, Ferhunde Özbay, İstanbul: Metis Yayınları, 2007, 2. basım, 241 s., ISBN: 978-975-342-150-8

Klasik ataerkilliğin maddi temelleri yeni piyasa güçleri, kırsal kesimde kapitalleşme ve ekonomik marjinalleştirilme ve yoksullaşma süreçlerinin etkisi altında çökmektedir. Türkiye’de ataerkilliğin kadınların emeğinin ve doğurganlığının doğrudan atasoyu tarafından denetlenmesine dayanması, piyasa koşulları altında yoğunlaşan hem ücretli hem ücretsiz işgüçlerine erkek aile reisi tarafından el konmasını kolaylaştırmıştır. Türkiye kırsal kesiminde yapılan araştırmalar, erkeklerin kendi boş zaman etkinliklerine kadınlardan daha çok para ve zaman ayırdıklarını ve kadınlardan daha fazla tüketime düşkünlük gösterdiklerini ortaya koyuyor. Türkiye’de geleneksel erkek ayrıcalıklarının pazar ekonomisinde de sürmesi, erkeklerin kazanan kendileri olmadığı zaman bile parayı denetleme yetkisine sahip olmasında açıkça görülür. Kırsal dönüşümle kadınlar daha çok çalışıp daha az tüketmektedir. Kadınların ikincil konumu hane içi işbölümüne yansımaktadır. Karar verme süreçlerinden başlayarak tüketimin denetimi cinsler arasında bir çekişme alanına dönüşebilir.

Kandiyoti, hem İslam’ın ve ataerkilliğin bazı bölgelerde çakıştığını kabul ediyor, hem de bazen İslam’ı suçlamak istemiyor, ataerkillik öne geçiyor, diyor. İslam’ın ataerkillikle bağlantısı Üçüncü Dünya ülkeleriyle ilgili çalışmalarla Müslüman kadınlar üzerine çalışmaların ayırt edilememesinden dolayı tam kurulamıyor. Böylece İslamiyet’in kadınlarla ilgili durumları ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini anlamada çok az vurgulanması söz konusu oluyor. Şu bir gerçek ki, ataerkillik İslamiyet’in hem pratik hem de ideolojik yapılanmasını etkiliyor. Tabir caizse, bu konuda sosyolojik çalışmaya yoğunlaşanlar, İslam’ın rolünü es geçiyorlar, çünkü kadınları sadece toplumsal aktörler olarak ele alıyorlar. Diğer yandan İslam’ın kadınla ilgisini tarih-dışı bir yaklaşımdan

ele alan savunmacı yaklaşım ise tarihten kopuk olduğu için kadınları Şu andan ve geçmiŐten bağımsız ele alabiliyor.

Kandiyoti, İslam ile milliyetçiliğin kadınlı bağlantısını kurmaktadır. Bir yandan milliyetçi projelerin modernleşmeci unsuru kadınları eşit yurttaşlar olarak toplumun kamusal alanında yer almaya davet ediyor, diğer yandan bozulmamıŐ bir milli kùltürün taşıyıcılığını yapma görevi de kadınlara yükleniyor ve modern olanın tehlikeleri değişen kadın davranıŐlarında aranabiliyor. Kadın sorunu, sadece kadınlı ilgili değildir toplumun genel gidiŐinin teşhis edildiği bir siyasi mücadele alanıdır.

Kandiyoti'nin en çok üzerinde durduğu husus, değişimin etkilerinden erkeklerin uzak tutularak kadınların yine kadınlardan yardım alması yoluyla sòmürü düzeninin devam etmesi, dolayısıyla gerçek bir değişimin olmamasıdır. Bu gelecekte bir sorun olarak feminizmin önünde bir engel olarak duruyor. Zaten en etin sorunlar, toplumsal değişmelerin bu karşılıklı beklentileri geçersiz hale getirdiği ve ataerkil pazarlıkların sınırlarının zorlandığı durumlarda yaşanır. Kandiyoti, kadınlarla ilgili çalıŐmalarda erkeklerin kendi aralarındaki iliŐkinin de incelenmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Hegemonyacı erkeklik kavramı (R. W. Connell'a ait) eşliğinde devlet ve ordu gibi kurumların kadın denetimine etkisi açıklanırsa böylece toplumsal cinsiyet kavramında yeni bir gelişme kaydedilebilir.

Kadınların kùltürel kimliği ve bunun korunmasıyla ilgili endiŐe, özellikle ideolojik olarak hassas bir alandır. Bu endiŐeler emperyalist Batı'nın saldırılarından kaynaklanıyor görölse de, Müslüman ailesinin istikrarı ve kadınlara bunu korumada düşen rol, tarihsel olarak daima önemli olmuŐtur.

Türkiye, devletin politik projelerinin etkili olduğu bir ÷lke olsa da, yine de Müslüman Ortadođu'daki kadın cinselliğinin toplu denetiminde ortak unsurlar taşımaktadır. Kadının namusuna bağlı erkek şerefi, cinsiyet ayrımcılığı ve kadının yaşam döngüsünün temel özellikleri belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu kùltürel uygulamalarda ortak bir öz aranacaksa, Kandiyoti'ye göre bu, İslam'ın icaplarından çok, İslam toplumlarına özgü olmayan kadın cinselliğinin somut denetim tarzlarında aranmalıdır.

Türkiye'de ve Ortadoğu'da kadın cinselliği üzerindeki toplu denetimin oluŐturduđu toplumsal cinsiyet deneyimi açıkça derin çeliŐkilerle doludur. Cinsiyete dayalı bir benlik algısı, daha çok kadın cinselliği üzerindeki el koyucu ve baskıcı denetimlerin bir ürünü olarak kazanılır. Ekonomik zorunluluk yüzünden iŐgücüne dahil yoksul kadınlar, iŐleri paylaŐmada sadece kadın akrabalarına güvenmekle, hane halkının temel refahı, diğer kadınlar pahasına, kadınlar tarafından yaratılır. Hızlı toplumsal değişim süreçleri bu çeliŐkileri giderek artan bir biçimde açığa çıkarmakta ve yoğunlaŐtırmaktadır. Bu, atıŐma ihtimalini barındıran bir durumdur. Kadınların yaşamlarının çeŐitli yönleri de

değişim içindedir. Cinsel standartlar konusunda giderek artan bir belirsizlik vardır. Her durumda kadınların deneyimlerini biçimlendiren etkenlerde önemli değişiklikler olacaktır. Bu değişikliklerin Batı'da kadın özgürlüğü hareketinin temel meselelerine daha fazla anlayış mı getireceğini, yoksa geleneksel değerlere ve uygulamalara bağlanma özlemi mi üreteceğini kestirmek güçtür.

Kadınların yaşam döngüsünün psikolojik sonuçlarını anlamaya yönelik herhangi bir girişim, çocukların, gençlerin özgürleşmelerini de mutlaka hesaba katmalıdır. Kandiyoti, batı feminist kuramları içinde en yeterli kuramın, kadınların boyun eğişinin özgül tarihsel biçimlerini (özellikle endüstri sonrası kapitalizm içinde) açıklayan Marksist/sosyalist kuram olduğunu söylemektedir. Bu kuram, batı merkezilik ithamından kurtulmaya yetecek kadar soyut ve geniş kavramlar sunar. Fakat Kandiyoti'ye göre, aynı zamanda Marksist/sosyalist feministlerin öznelliği tartıştıkları durumlarda, çoğunlukla kadınlık deneyimlerinin sunduğu gerçek farkları sorunsallaştırmak ve ele almak yerine, öznelliği bulanıklaştırıp önemsizleştiren psikanalitik kuram ve onun çağdaş uzantılarına yönelmeleri dikkat çekicidir. Bana göre ise, psikoloji alanı her zaman sosyal bilimlerde araç olarak kullanılması gereken bir yöntem olabilir. Çünkü ele aldığımız konu insansa, insan birey olarak da düşünülmesi, ruhu ve bedeni ayrılmadan değerlendirilmesi gereken bir varlıktır. Fakat bu kavramların oldukça geniş ve soyut doğasının kültürel olarak tanımlanmış cinsiyete dayalı öznelliğinin anlaşılması-bilinci oluşturan nesnenin kendisi-olanaksız değilse de güçtür. Bu alan ele geçirilmelidir. Böylece bu alandaki ilerlemeler, hem feminist kuramı zenginleştirecektir hem de onu politik eylem için çok daha duyarlı bir araç haline getirecektir.

Ayşe ÇİL